

PAPER DETAILS

TITLE: PARANIN HUKUKI MAHIYETI

AUTHORS: Hifzi Timur

PAGES: 231-247

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/97042>

PARANIN HUKUKİ MAHİYETİ

Doçent Dr. Hıfzı TIMUR

*Aziz hocam Fazıl Pella'nın
ölmez hatırasına.*

1 — Paranın iktisat ve maliye ilimleri bakımından önem ve mahiyeti üzerinde pek eski zamanlardanberi durulmuş olmasına mukabil hukukî hayatın çeşitli alanlarında birinci plânda rol oynayan paranın hukuk cephesinden incelenmesi meselesine gereken önem verilmemiştir. Gerçi mevcut hukukî eserlerin bir çoğunda paradan bahis bulunmakla beraber, hemen hiçbir hususî hukuk etüdünün siklet merkezini paranın hukukî mahiyeti teşkil eylememiştir. İktisat kitabiyatının bu en zengin bölümü hukukî yönden zayıf bulunmaktadır. *F. Gény*'nin dediği gibi paranın hukuk teorisi, hukukçular tarafından mühmel bırakılmış ve lâayık olduğu dikkate kavuşmamıştır [1]. Şayanı dikkattir ki, paranın hukuk bakımından ehemmiyeti üzerinde ilk dikkati çeken zat da *Georg Friedrich Knapp* adındaki tanınmış iktisatçıdır [2]. Bu konu etrafında ancak yirminci asrın başlarında bir kaç mahdut esere rastlayabiliyoruz. Fransada *A. Matter*'in 1925 de yayınladığı (*Traité juridique de la monnaie et du change*), Almanyada *A. Nussbaum*'un tanınmış (*Das Geld*) adlı eseri ve nihayet Profesör *Hamel*'in Paris Hukuk Fakültesinde 1938-1939 ders yılında doktora da tekrar ettiği (*Recherche sur la théorie juridique de la monnaie*) adlı kur, bu sahanın mahdut tetkikleridir ve bu bir kaç eser dahi, sağlam temellere dayandırılmış para teorileri addedilmemektedir.

[1] François Gény. — Quelques observations sur le rôle et les pouvoirs de l'Etat en matière de monnaie et de papier - monnaie (Etude de droit public et de morale sociale). *Mélanges Maurice Hauriou*, Paris 1929, s. 391.

[2] Boris Nolde. — La monnaie en droit international public. *Recueil des cours*. 1929, cilt 27, s. 243 (Nolde'nin mevzuubahsettiği Knapp'ın klâsik eseri 1905 de 4 üncü tab'i yapılan «*Staatliche Theorie des Geldes*» dir).

Halbuki Knapp'ın dediği gibi para, hukukun yarattığı bir mahlûktur [3].

Mevzuun âmmе hukuku ve hususî hukuk olmak üzere iki cephesi olduğu muhakkaktır. Âmmе hukuku yönünden durumu, yani Devletin tedavüle para koyması ve bunu cebri olarak idame ettirmesinden doğan meselelere âmmeciler gereken önemi keza vermemişlerdir [4].

Paranın hukukî mahiyeti unvanını taşıyan bu küçük tetkikimizde bu büyük meselenin tam tahlilini yapmak ve nazariyesini kurmak iddiasında olmadığımızı söylemeyi lüzumsuz addederiz. Maksadımız sadece, mesele- nin arzettiği ehemmiyeti tebarüz ettirmek ve bilhassa Türk hususî hu- kuku bakımından para mefhumunun cidden incelenmeğe değer durumunu ve ortaya koyduğu problemleri açıklamaya çalışarak bu saha üzerinde daha derin tetkikler yapacaklara faydalı olmağa çalışmaktan ibarettir. Tetkikimizi ölmez hatırasına ithaf ettiğimiz aziz hocamız *Fazıl Pelin*, Finans İlmi eserinin ikinci tab'ının 110 uncu sahifesinde merkez banka- larının banknot çıkarmak, para piyasasını idare etmek gibi mühim rol- lerini tebarüz ettirirken şöyle diyor: «... Kalb nasıl kanın deveranını te- min etmekle vücut ekonomisi üzerinde en esaslı bir tesir yaparsa, mer- kez bankaları da para hareketlerine verdikleri istikametlerle bütün mem- leket ekonomisi üzerine o suretle tesir ederler...» Hocamızın tasvir et- tikleri gibi, bütün bir memleket ekonomisini tanzimde ana rolü oynayan paranın hususî hukuk yönünden durumu üzerinde durmak, önem verdik- leri bir konu üzerinde düşünmek ve düşündürmeğe çalışmak bizim için şerefli ve zevkli bir vazife olacaktır.

2 — Türk hususî hukukunun ana kanunlarını tetkik ettiğimizde bir çok maddelerde, para, nakit, akça, bedel, meblâğ, meskûkât kelimelerine rastlamaktayız. Medenî Kanunumuzun 385 inci maddesi, «vasinin, vesa- yeti altındaki kimse için sarfına lüzum görmediği rûkut (L'argent com- ptant) [5], sulh mahkemesi veya hükûmetçe tayin edilmiş olan malî bir müesseseye faiz mukabilinde ikraz edilir. Vasi bir aydan fazla nemasız bıraktığı *nukudun* (somme d'argent) faizini ödemeğe mecburdur» demek-

[3] Ş. Baban. — Paranın mahiyeti, Ad. Cer. 1940, s. 786. F. Neumark. — Genel ekonomi teorisi, cilt I, 1944, s. 339.

[4] Ducrocque, Esmeln, Berthélemy, Duguît, Carré de Malberg, Barthélemy ve Bonnard'ın eserlerinde para etrafında bir kaç işaretten başka bir şeye rastlanma- maktadır. Hauriou, *Principe de droit public*'inde bir nebze malûmat vermekle iktifa eylemiştir.

[5] Kerre içindeki Fransızca karşılıklar, İsviçre Medenî Kanununun, zikretti- ğimiz maddelere tekabül eden maddelerinde kullandığı kelimelerdir.

tedir. Yine Medenî Kanunumuzun 903 üncü maddesi gereğince zilyedin rızası olmaksızın elinden alınan *parayı* (La monnaie) hüsnüniyetle iktisap etmiş olan kimse aleyhine istihkak davası açılmaz. Borçlar Kanunumuzun 83 üncü maddesi, «mevzuu *para* (somme d'argent) olan deyn, memleket *parasile* (monnaie du pays) ödenir. Akit, tediye mahallinde kanunî râyici olmıyan bir *para* (monnaie) üzerine varit olmuş ise aktin harfiyen icrası (aynen ödemek) kelimeleri veya buna muadil sair tâbirat ile şart edilmiş olmadıkça, deyn, vâdenin hulûlü günündeki râyici üzerinden memleket *parasile* ödenebilir» demektedir.

Ticaret Kanunumuz 125 inci maddesinde: «... *Nukut* ve matlûbat ve eşya ve hayvanat gibi maddî emvali menkule...», 527 nci maddesinde: «... Bilâkaydüşart muayyen bir *meblâğ* tediyesi için tevkil...», 566 nci maddesinde: «... Mahalli tediye de râyiç olmıyan bir *akçe* ile lâzımüttediye olduğu takdirde keşideci emri tediye nin poligede irae olunan cins *akçe* ile tediyesini şart koşmuş olmadıkça emri tediye poligenin bedeli talep olunabileceği günün râyicine göre o memlekette mütedavil *akça* ile icra olunur»; 567 nci maddesinde: «... Mahalli tediye de câri olan teamüller, *meslûkâtı* ecnebiyenin kıymetlerine esas olur...», 604 üncü maddesinde: «... Bilâkaydüşart bir *meblâğı muayyen* ifası vâdini...», 606 nci maddesinde: «... Tediye olunan *mebaliğ*...», 610 uncu maddesinde, «... Keşidecinin emrine tâbi *akça*...», 699 uncu maddede: «... Semen *nakit* olması şarttır...» denmektedir. Yine Ticaret Kanunumuzun 643, 656, 699, 748, 750, 961, 979 uncu maddelerinde nakit, bedel, *akça* kelimelerine rastlamaktayız, ve bu kelimeler, maddelerin temelini teşkil eylemektedirler.

Sayabildiğimiz bu metinler gösteriyor ki, hususî hukuk disiplinlerinde para mefhumu çok önemli bir yer tutmakta hattâ hususî hukuk münasebetlerinin belki en esaslı elemanı olmak durumunu iktisap eylemektedir. Misal olarak alım satım müessesesini alacak olursak, hemen göreceğiz ki, para, müessesenin bütün hüviyetini ifade eylemektedir. Gerçekten Borçlar Kanunumuzun 182 nci ve müteakip maddelerinde yer alan semen, müessesenin temel direğini teşkil eylemekte ve trampadan ayırt edici asli unsur olarak yer almaktadır [6].

3 — Hususî hukuk sahasında ehemmiyetine işaret ettiğimiz paranın hüviyet ve mahiyetini tetkik bahsinde iktisatçılarla konuyu paylaşmak ve her iki disiplin bakımından incelenecek cihetleri iyice ayırt etmek ilerideki araştırmalarımız için faydalı, hattâ zarurîdir. Acaba iktisatçılar *parayı* hangi yönlerden incelemektedirler? İktisat ilminde servetlerin kıy-

[6] Halil Arslanlı. — Ticari bey'in mevzuu, H. Fak. Mec. 1946, s. 646.

metlendirilmesi ve dolayısıyla bir ölçü meselesile evvelâ karşı karşıya gelmektedir. Bu ölçü ihtiyacını ve servetlerin tedavül imkânını ancak para sağlayabilecektir. Paranın çeşitleri ve bu çeşitler arasındaki farklar, her birinin fayda ve mahzurları iktisatçının para etrafında ilk inceleme konusunu teşkil eylemektedir. Müteakiben paranın haricî ve maddî âlemin varlıkları ile olan münasebeti araştırılmakta, para ile servetlerin karşılaştırılması neticesinde fiyat konusu ele alınmaktadır. Bu karşılaştırmadan doğan fiyat, kaynağını paradan alan bir mefhum olmakla beraber bu kaynağın dışında ve ondan müstakil bir hüviyet de iktisap edebilmektedir. Bir çok hallerde, fiyat yükselmesi veya düşmesi hâdiseleri, mevcut para ile ilgili olmıyan bir takım vakıaların mahsulü olmaktadır. Verginin arttırılması veya indirilmesi hali gibi. Fiyat bir bakıma eşya - para karşılaşması olduğu halde taraflarda hiçbir değişiklik olmadan da karşılaşmanın neticesi olan fiyat değişebilmektedir. Bu değişikliklerin esaslı âmillerinden biri olan para tedavülü sür'ati de ayrı ve önemli bir inceleme mevzuu yapılmakta ve nihayet psikolojik faktörlerin fiyat teşekkülündeki rolü de son zamanlarda bilhassa nazarı dikkate alınmaktadır. İktisatçının para dolayısıyla üzerinde durduğu üçüncü bir problem de, paranın milletlerarası iktisadî münasebetlerdeki rolüdür. Para her şeyden evvel millî bir varlıktır. Milletler ise yekdiğerile iktisadî münasebetler idame etmek zorundadırlar. Bunun neticesi olarak çeşitli paraların karşılaşması hâdisesi karşısında kalınacaktır. Bir Devletin parasının, kıymeti düşerse ihracatı artacak fakat ithalâtı pahalıya mal olacaktır. Mesele, yabancı Devlet paraları karşısında mütevazın bir para kıymetini bulmak ve muhafaza edebilmektir. İktisatçıların para etrafında durdukları mudil meselelerin bu çok kısa hülâsasından sonra [7], paranın hususî hukuk alanındaki hüviyet ve mahiyetine ve hukukçular için ortaya koyduğu meselelere geçebiliriz.

4 — Para, hususî hukuk zaviyesinden incelendikte, ilk nazara çarpan cihet, ferdin patrimonuunda yer alan bir varlık oluşudur. Ancak fert patrimonuunda yer alan paranın nevileri olup başlıcaları: madenî para

[7] Paranın iktisadî yönden tetkiki için bakınız: .

Fazıl Pellin. — İktisat, 1 inci cilt, İstanbul 1928, s. 366.

Şükrü Baban. — İktisat dersleri. Nazari kısım, İstanbul 1942, s. 89.

F. Neumark. — Genel ekonomi teorisi, ikinci tab. 1944, cilt I, s. 325.

Hâzım Âtîf Kuyucak. — Para ve Banka, İstanbul 1939.

Refik Şükrü Suvla. — Umumi İktisat dersleri, 1 inci kitap, İstanbul 1945, s. 136 ve müteakip.

ve kâğıt paradır. Madeni para mefhumuna külçe (lingot) dahil değildir. Gerçi bir Fransız kanunu (28 Haziran 1928), Fransız Bankasına banknot mukabilinde külçe tediyesi salâhiyeti vermiş ise de, banka ile fert arasında yapılan muamele bir alım satımdan başka bir şey değildi. Takriben 215,000 frank mukabilinde muayyen bir miktar gram altın satın alınıyordu. Altın, mebi, verilen kâğıt para da semeni mebiden başka bir şey değildi. Çünkü madeni paranın vasfı fariki Devlet tarafından basılması ve üzerinde muayyen bir takım işaretleri ihtiva eylesesidir. Devletin bir madene vaki bu müdahalesi ona para olma yani tedavül etme vasfını ve müeyyidesini bahşeylemektedir. Satın almak istediğimiz herhangi bir şey mukabilinde, satıcıya semeni mebi olarak muayyen bir miktar altın veya gümüş almasını zorlamağa hakkımız yoktur ve şayet alırsa, yaptığımız tasarruf bir trampadan ibaret olur. Halbuki Devlet tarafından basılan ve üzerine mutad işaretler konan madenler cebri tedavül ve binnetice para vasfını haizdirler. Satışa arzedilen bir şeyi behemehal satın almağa salâhiyet ve imkân verdiği nisbette muayyen bir madene para vasfını izafe edebiliriz. Aksi halde maden, alelâde bir eşya durumunda kalacaktır.

Şunu da hemen kaydedelim ki, Devlet tarafından basılmış ve üzerinde muayyen işaretler bulunan madenler, her zaman para olarak tedavülde yer almazlar. Meselâ Türkiyede bugün mevcut, çeşitli altınlar basıldıkları devir ve üzerlerindeki işaretler ve resimler ne olursa olsun para olarak değil, fert patrimuanlarında birer maden, birer eşya olarak yer alırlar. Tartı ile alınıp satılan birer ziynet eşyasından başka bir şey değildirler. Aynı miktar külçe madene nazaran biraz daha yüksek fiyatta oluşları, alıcıların psikolojik durumile ve karıştırılmaya karşı teminatlı görülmelerile ilgilidir. 7 Eylül 1946 kararlarını müteakip Ziraat Bankasına verilen salâhiyet gereğince, satışa çıkarılan altını, satın alan fert ile banka arasındaki muamele, alelâde bir alım satım muamelesidir. Yoksa, piyasaya kâğıt para yerine altının tedavüle konması değildir. Büyük Millet Meclisinin 12 Mayıs 1944 tarihli ve 1397 sayılı kararı da nihayet ziynet altınlarının şeklini tasrih gayesine matuftur. İktisadî tâbirile memleketimizde mevcut ve para şeklinde basılmış eski yeni bütün altınlarla, tedavülde olduğu tasrih edilmeyen diğer bütün madenlerden yapılmış paralar démonetisé edilmişlerdir. Gümüş ve diğer madenlerle birlikte olarak Devletçe basılıp tedavüle sevkolunan madenler ise nisbî olarak para vasfını haizdirler. Nisbî diyoruz, çünkü Devlete karşı olan para borçlarımız müstesna diğer para borçlarımızın tamamını bu nevi para ile ödemek salâhiyetini haiz değiliz. Borcumuzun ancak bir kısmını bu madeni para ile ödeyebiliriz. 19 Şubat 1947 tarihli ve 5015 sayılı, altmış milyon liralık

ufaklık para basılması hakkındaki kanunun 4 üncü maddesi, madeni paraların kabul haddini tesbit eylemiştir [8].

Görülüyor ki madeni para, prensip olarak patrimonuanda ancak bir eşya olarak yer alabilmektedir. Bir terekede çıkan 50 kitap, 5 kilo şeker, 8 Reşat altını ve 10 lira madeni para arasında aynı haklar cephesinden para, eşya diye bir mahiyet tefriik yapmağa imkân yoktur.

Büyük Millet Meclisi Hükûmeti devrinde çıkan bir kararname (26 Haziran 1336-1920) terekelerden çıkacak altın ve gümüşün Ziraat Bankasına tevdiini ve bunların altın ve gümüş olarak saklanması mecburî kılmakla, tereke arasında yer alan bu nevi eşya için varislere bir mükellefiyet tahmil etmiş idi ise de hâlen bu kararname yürürlükten kaldırılmıştır.

5 — İktisatçılardan öğreniyoruz ki, Devlet, iktisadî münasebetlerin cereyanını sağlayacak mübadeleyi ve müşterek ölçüyü temin için, münhasıran madenlerden istifade ile gayeye ulaşamaz. Büyük miktarlar için, ağır sıkletlerde madenler taşımak gerekecektir. Bu mahzur karşısında, bizatihi hiçbir kıymeti olmıyan fakat muayyen bir kıymeti temsil eden bir kâğıdın para olarak cemiyete ithaline lüzum ve zaruret hasıl olmuştur.

Devletçe, mübadele vasıtası ve müşterek ölçü diye ortaya sürülen bu kâğıt parçasının hususî hukuk bakımından mahiyeti ve bilhassa menkul, gayrimenkul tasnifi muvacehesinde durumu nedir? Derin bir incelemeye lüzum duymaksızın hemen diyebileceğiz ki para, menkul bölümünde yer alan bir patrimonu varlığıdır. Medenî Kanunumuzun 632 nci maddesi tâdadi olarak gayrimenkulleri saymak suretile bunlar dışında kalan eşyanın menkul olacağını kabul eylemiştir [9]. Ancak kanunlar, menkul tas-

[8] (Madde 4 — Madeni paraların kabul haddi 1 liralıklar için elli, 50 kuruşluklar için yirmi beş, 25 kuruşluklar için on, 10 ve 5 ve 2,5 ve 1 kuruşluklar için bir liradır. Ancak Malsandıkları ve Hazinesinin vezne işlerini gören bankalar herhangi bir miktarla bağlı kalmaksızın bu paraları kabule mecburdurlar (Resmî Gazete, 25.II.1947, sayı 6541).

Daha evvel yayınlanan kanunların kabul hadleri farklı idi. Mukayese için ve bu sahadaki mevzuat için bakınız:

2257 sayılı, Madeni Ufaklık Para Kanunu, 11.6.1933.

2461 » » » » kanununu tâdil eden kanun 30.5.1934.

3103 » » » » » » » » 2.2.1937.

4606 » Yeniden on milyon liralık madeni ufaklık para basılması hakkında kanun, 13.7.1944.

[9] H. Veldet, — Medenî Hukukun Umumi Esasları, ikinci kısım 1946, s. 205.

nifi içinde paranın kendiliğinden yer almasını mutlak bir kaziye gibi kabul etmek temayülünde değildirler ve menkuller hakkındaki çeşitli hükümler vazederlerken, hemen daima para için ihtirazi kayıtlar veya hususî bir hüküm ilâvesi lüzumunu duymaktadırlar. Meselâ Medenî Kanunumuzun 382 ve müteakip maddeleri vasinin vesayeti deruhte edince yapacağı işlerden bahsediyor. 384 üncü maddeye göre vesayet altına alınanın menfaati icap ettiriyorsa menkul eşya, sulh mahkemesinin talimatı dairesinde satılacaktır. 388 inci maddeye göre gayrimenkuller sulh mahkemesinin izniyle keza satılacaktır. Borçlar ve alacaklar hariç maddî mâmelek menkul ve gayrimenkulden ibaret olduğuna göre paranın âkibeti ne olacaktır? Para da satılacak mıdır? Kanun hemen meseleyi hallediyor. 385 inci maddede, «vasinin sarfına lüzum görmediği nukut (L'argent comptant), malî bir müesseseye faiz mukabilinde ikraz edilir» diyor. Görülüyor ki, menkul hakkında serdedilen bir hüküm, parayı şümulüne alamamakta ve ayrı bir kaide vazeylemek zarureti doğurmaktadır. Medenî Kanunumuzun zilyetliğe müteallik maddelerinde şayanı dikkat bir hükme daha rastgeliyoruz. 902 nci maddemize göre «yedinden sirkat olunan veya kendisi tarafından kaybedilen veya rızası olmaksızın diğer herhangi bir suretle elinden alınan bir *menkulün* zilyedi beş sene müddet zarfında istihkak davası ikame edebilir». Bu maddede geçen menkul mefhumuna, kanunumuz, parayı ithal etmemektedir. Gerçekten 903 üncü maddemiz; «zilyedin rızası olmaksızın elinden alınan *parayı* ve hâmile muharrer senetleri, hüsnüniyetle iktisap etmiş olan kimse aleyhine istihkak davası ikame olunamaz» demek suretiyle para için, menkulden çok farklı bir hüküm sevkeylemektedir.

Fransız Medenî Kanununun 533 üncü maddesi, üzerinde durduğumuz nokta bakımından dikkate değer bir hükmü ihtiva etmektedir. Filhakika bu madde; kanunda veya fertler arasındaki münasebetlerde veya tek taraflı tasarruflarda yalnız olarak kullanılan (menkul) kelimesi parayı da tazammun ve ifade etmez demektedir. Ve meselâ bir vasiyetnamede «bütün menkul ve gayrimenkul mallarımı A ya veriyorum» ifadesi, müteveffanın nakit mevcudu hakkında hiçbir hükmü ihtiva etmiyor addedilecektir.

6 — Menkuller mevzuubahs oldukça kanun hükümlerinde rastlanan bu hususiyetlere rağmen gerçek olan bir cihet varsa paranın gayrimenkuller zümresinde değil, menkul varlıklarda yer alması gerektir.

Ancak menkuller, çeşitli tasniflere tâbidir ve bu bakımdan da parayı tetkik etmek ve hangi nevi menkuller meyanında yer aldığını belirtmek lâzımdır.

Malûm olduğu üzere menkul bir şeyin, hukukî mânada bir varlık olması için insanın münhasır tasarruf ve hâkimiyetine girebilmesi ve iktisat ilminin tayin ettiği mânada bir servet olması, bir kıymet ifade etmesi lâzımdır [10]. Bu vasıftaki menkuller ise, evvelâ maddî menkuller, gayri maddî menkuller (meubles corporels et incorporels) olarak bir tasnife tâbi tutulurlar. Maddî menkuller, tabiatte madde olarak mevcut olan ve harekete elverişli olan şeylerdir. Kitap, dolap, hayvan, inşaat malzemesi, gibi. Gayri maddî menkul şeyler ise, alacaklar, telif hakları gibi [11] tabiatte maddî bir varlık olarak idrak edilmeyen menkullerdir. Bunlar da hukukî mânada eşyadır, çünkü insan tasarrufuna elverişli ve iktisadî mânada servet olma vasfını haizdirler.

Eşya bir de kabili istihlâk olan ve olmıyan eşya olarak taksim olunur (Choses consommables et non consommables) [12]. Kabili istihlâk olan eşya demek bir defada ve ilk kullanışta istihlâk edilip patrimuandan çıkan eşyadır. Ekmek, sigara gibi. Bu istihlâk her zaman maddî, yani şeyin yok edilmesi şeklinde tezahür etmez. Bazan da istihlâk hukukî olur. Paranın sarfı gibi. Bir şeyi istihlâk ettik diyebilmemiz için o şeyin mâmelekimizde artık hiç mevcut olmaması da zarurî değildir. Sigara paketinde, daha 15 sigaranın bulunması, cüzdanımızda daha bir miktar para bulunması, yaptığımız sarfiyatın o şeyi istihlâk olarak saymamıza mâni teşkil etmez. Kabili istihlâk olmıyan şeyler ise, ilk kullanışta istihlâkimize mukavemet edenlerdir.

Menkul eşyanın bir de misli olan ve olmıyan eşya olarak bir

[10] Wieland. — Kanunu Medenîde aynı haklar. Terc. İ. Hakkı Karafakı, Ankara 1946, s. 26.

[11] Vocabulaire juridique rédigé par des professeurs de Droit, des Magistrats et des Juristconsultes sous la direction de H. Capitant, Paris 1936, s. 333 ve Savatier: Cours de droit civil, Paris 1943, cilt I, s. 320.

[12] Medenî Kanunumuzun 732 nci maddesi:

«... İntifa hakkı, istihlâki kabil bir şeye taallûk ediyorsa...»

Ve 744 üncü maddesi:

«... İstimall istihlâk suretile vukubulan şeylerin...»

demek suretile kabili istihlâk olan ve olmıyan eşya tasnifine yer vermiş bulunmaktadır. Kanunumuzun yukarıdaki maddelerine tekabül eden İsviçre Medenî Kanununun 760 ve 772 nci maddeleri şu ibareleri kullanmaktadır:

I. M. K. m. 760. «... Si l'usufruit porte sur des choses consommables...»

I. M. K. m. 772. «... Les choses qui se consomment par l'usage...»

tasnifi yapılmaktadır (choses fongibles et non fongibles) [13]. Misli eşyadan maksat, birbirine müşabih, ve birbirini diğerile her işde değiştirmek imkânını sağlayan eşyalardır. Muadelet unsuru bu nevi eşyanın vasfı mümeyyizidir. Bir şeye misli demek için onun, adet, ölçü ve ağırlık kıstaslarına elverişli olması lâzım geldiği umumiyetle ileri sürülmektedir. Koyun, basma, şeker gibi. Bu vasıf ve kıstaslara uymayan diğer şeyler, misli olmıyan eşyadandır [14].

Eşyanın bu çeşitli tasniflerini hulâsa ettikten sonra, gayrimen kuller dışında yer verdiğimiz paranın durumunu incelemek yerinde olur.

7 — Maddî ve gayri maddî eşya tefriki ve para.

A. — Madenî para. Eşyanın maddî ve gayri maddî menkul eşya tasnifi bakımından, madenî parayı maddî eşya meyanına ithal etmek icap eder. Çünkü madenî paranın üzerindeki işaretlerden sarfınazar, bizatihi bir kıymeti vardır. Gerçi madenin aslı kıymeti ile tedavül kıymeti, sonuncu lehine olarak farklıdır, ancak bu fark madenî paraya münhasır değildir. Eski ve tarihî eşyalarda ve sanat eserlerinde de bu vaziyeti görürüz. Meselâ eski bir örtünün kıymeti, onun imali için sarfedilen ipek ve işçilik değerlerinin üstündedir ve bu kıymet fazlalığı (eski olma) vasfından gelmektedir. Keza bir san'at eserinin, bir tablonun kıymeti, sarfedilen boya, muşamba ve el emeği neticesi fevkindedir. Tabloda bu artmayı yapan maddî ölçüler dışında kalan sanat ve sanatkârın hüviyetidir. Fakat buna rağmen yine tablo maddî menkullerden addolunur.

B. — Madenî paranın çeşitli menkul kategorileri içinde yerini

[13] Misli esya tâbirine şu maddelerde rastlamaktayız:

Medenî Kanun m. 197. «... karının misliyyattan olan diğer malları...»

Borçlar Kanunu m. 203. «... mebl miktarı misliyyattan ise...»

İsviçre Medenî Kanununun bu maddemize tekabül eden 201 inci maddesi, «... Ses autres biens fongibles...» ve İsviçre Borçlar Kanununun 206 ncı maddesi: «... lorsque la vente est d'une quantité déterminée des choses fongibles...» ibarelerini ihtiva eylemektedirler. Keza Borçlar Kanunumuzun 306, 457, 472, ve 475 inci maddelerinde de misli esya veya sey tâbirini görmekteyiz. Ticaret Kanunumuz da 727 nci maddesinde «... Misliyyattan bir şeyin muayyen bir yere nakli...», 748 inci maddesinde «... Misliyyattan olan bir şeyin nakit gibi karzı...», 750 ncı maddesinde «... Misliyyattan bir şey itasına mecbur...» ibarelerini kullanmak suretiyle misli esya tefriki yapmaktadır.

[14] Alman Medenî Kanunu 91 ve 92 ncı maddelerinde misli ve kabili istihlâk tefriklerinin yalnız menkuller için mevzuubahs olduğunu ısrab eylemektedir.

kolaylıkla bulmamıza mukabil, kâğıt para hakkında durum oldukça muğlaktır. Kâğıt paranın maddî kıymeti ile tedavül kıymeti arasında bir nisbetin mevcudiyetini dahi düşünmek güçtür. Meselâ 1000 liralık bir tek kâğıt para ile, onun kâğıdının kıymetini mukayese etmek imkânsızdır. Zira kıymetinin binde bine yakın miktarının kâğıt parçası ile ve tabî masrafile alâka ve münasebeti yoktur. Bu zaviyeden kâğıt parayı incelemeğe devam edersek, onun gayri maddî (incorporel) bir şey olduğuna hükmetmek lâzım gelecektir. Zira kâğıt para bizatihi, bir kıymeti haiz değildir ve lâzım gelecektir. Zira kâğıt para bizatihi, bir kıymeti haiz değildir ve bu bu muayyen kâğıt, para olmasa, mal olarak hiçbir fayda sağlayacak durumda değildir. Nihayet belki Devlete karşı bir alacak hakkını temsil eder, ve alacak ise gayri maddî varlıklardandır.

Meseleye daha yakından bakılacak olursa vaziyetin berakis olduğu görülür. Gerçekten herhangi bir maddî şeyi kıymetlendiren hâdise, onun maddî tabiat içindeki yeri ve faydası değildir. Çok meşhur bir ressamın imzasını taşıyan, mânasız bir kaç çizgiden ibaret bir resmin büyük bir değeri vardır. 15 bin liraya alıcısı olan böyle küçük bir kâğıt parçasının maddî gözle değeri nihayet bir kese kâğıdı kadardır. 5000 liralık bir banknotumuzun ise aynı zaviyeden kıymeti bir kese kâğıdı kadar dahi değildir, çünkü bu kâğıt para ile bir kese kâğıdı dahi yapmamıza imkân yoktur. Fakat buna rağmen kâğıt para, maddî eşyadandır. Çünkü maddî eşya demek, haiz olduğunu ilân ettiği fayda ve kıymeti hemen gerçekleştirebilen bir varlık demektir. Bu bakımdan, cebimizdeki bir sigara paketi ile bir 10 liralık kâğıt para arasında fark yoktur. Halbuki bu sigara paketi ile, A dan alacağımız olan on lira arasında esaslı fark avrur. On lira alacak, iddia ettiği değer ve faydayı bize para kadar temin edemez. Bu itibarla kâğıt para, iddia ettiği kıymet ve kudreti zilyedine hemen sağlayabileni bir varlık olmak bakımından, madenî para gibi ferd patrimonyasında yer alan maddî menkullerden addolunmak icap eder.

8 — Para, istihlâki kabil olan şeylerden midir? İstihlâk tâbirinin halk arasındaki mânası bir şeyi tamamen yok etmek, maddî varlığına nihayet veyahut da ona başka bir hüviyet vermektir. Kömürü yakmak, sigarayı içmek, demiri döğmek gibi. Hususî hukukta istihlâkin bu mânaya alındığı haller vardır [15]. Fakat istihlâkin iktisadî mânası bu değildir. İktisatta müstahsil veya mutavassıta mütenazır olarak müstehlik

[15] Türk Medenî Kanunu, Madde 724: «... İntifa hakkını tecavüz ederek istihlâk ettiği şeyleri tazmin etmeğe mecburdur...» Madde 732: «... İntifa hakkı istihlâki kabil bir seye... taallûk ediyorsa...» Madde 744: «...İstimallî istihlâk suretile

dendiği zaman bir şeyi yok eden kimse anlaşılmaz. Meselâ bir yazı makinesi, bir kitap veya bir saat satın alan kimse bir müstehliktür. İstihlâlden istihlâke kadar süren çeşitli iktisat olayları içinde bu alıcının yaptığı iş bir istihlâktir. Fakat bu istihlâk, satın alınan şeyin hüviyetine göre bir kullanma şeklinde tecelli eder. Gerçi netice yine uzun vadeli mutlak bir istihlâktir. Fakat müstehlikin ilk fiili ile bu eşya, tabiat varlıkları içinde bir kıymet ve servet unsuru olmak vasıflarını kaybetmezler. Görülüyor ki kabili istihlâk eşya için; ilk kullanışta varlıklarına nihayet verilen eşya veya oldukça uzun bir istimalden sonra yok edilebilen eşya diye bir tasnif yapmak zarureti vardır ve Medeni kanunumuzun 717 ve müteakip maddelerinde bu tefrika dayanan hükümlere rastlamaktayız.

Mevzuumuz bakımından ilk kullanışta istihlâk edilen şeyler ve para meselesi üzerinde durmak icap eder ve bu nevi istihlâk karşısında paranın durumunu aydınlatmak için, Roma hukukunun mülkiyet tefrikini hatırlamak faydalı olur. Roma hukukunda bir şeyin bir kimseye aidiyetini temin eden hak, mülkiyet hakkıdır [16], ve bu hak, eşyanın nev'ine göre *jus utendi*, *Fruendi* ve *abutendi*'yi intac eder [17]. Filhakika bir kısım eşya üzerindeki mülkiyet hakkı, ancak onları kullanmak suretile tecelli eder. Malik olunan bir evde oturmak gibi. Bazan da, malikiyet sıfatı, sahip olunan şeyin semerelerini almak şeklinde kendini gösterir. Sahibi olduğumuz evin kirasını almak, tarlamızın mahsulünü toplamak gibi. Bu vaziyetlerde asıl şey, patrimoniumumuzda kalmakta devam etmektedir. İçinde oturulan ev, mahsulü toplanan tarla, bahçe veya kiraya verilen ev, yine sahibinin mamelekinde bir varlık olarak mevcuttur. Fakat

vuku bulan şeylerin mülkiyeti...

İsviçre Medeni Kanununun yukarıdaki maddelerimize tekabül eden maddelerinde şu ibareler yer almaktadır:

Madde 752: «...Il remplace les choses qu'il a consommées sans en avoir le droit...»

Madde 760: «... si l'usufruit porte sur des choses consommables...»

İsviçre Medeni Kanununun, 744 üncü maddemize tekabül eden 772 nci maddesi ise dilimize yanlış olarak çevrilmiştir. İsviçre metni, «Les choses qui se consomment par l'usage...» dediğine göre bunun «...istihlâki istimal suretile vuku bulan...» şeklinde çevrilmesi cab ederdi.

[16] A. B. Schwarz. — Roma Hukuku Dersleri. Birinci cilt. Terc. Türkân Rado. İkinci bası, 1945. s. 219.

[17] Girard. — Manuel élémentaire de Droit Romain. 8 inci tabı. 1929. s. 277.

May — Elements de Droit Romain. 15 inci tabı. 1925. s. 194.

Monier — Petit vocabulaire de Droit Romain. 3 üncü tabı 1942. s. 141, 150, 155.

Romalılar görmüşler ki bazı şeyler üzerindeki mülkiyet hak ve salâhiyetlerinin istimaline rağmen o şeylerin mamelekde kalması mümkün olmamaktadır. Zira bu nevi eşya mamelekde kaldıkça onlardan istifadeye imkân yoktur ve istifade, mamelekten çıkarılmakla ancak sağlanabilecektir. Meselâ bir portakal sandığından, sahibinin istifade etmesi için, onu mamelekenden çıkarması lâzımdır. Bu da ya onları yemek veyahut da satmakla mümkün olacaktır. İşte Roma hukukunun bu mantıki tasnifinden istifade ederek diyebileceğiz ki, ilk kullanışta istihlâk edilen eşyadan maksat, mamelekten çıkarmak suretile sahip olmanın faidesini sağlayabilen ve mümkün kılan eşyadır. Ancak yukarıda da işaret ettiğimiz üzere, ilk kullanışta istihlâk iki şekilde tecelli eder. Birinci şekil, o şeyin bizzat zilyed tarafından istifadeyi temin için yok edilmesi — yenmesi, içilmesi gibi ki buna maddî istihlâk de diyebiliriz — ikinci şekil, o şeyin devredilmesidir. Buna hukukî istihlâk de denebilir. Yalnız bazı eşyalar vardır ki, bu iki çeşit istihlâkın her ikisine de elverişli değildir. Bir kısım eşya, istihlâk veya devir ile malikine, mal sahibi olmanın faidesini sağlar, mal sahibi, hal ve vaziyete göre bu iki şekilden dilediğini kullanır. Fakat bazı şeyler vardır ki, devirden başka suretle faide sağlamalarına imkân yoktur. Hemen kaydedelim ki, eşyanın bu tarzda tefriki mutlak değildir. Mevzuubahs eşyanın bulunduğu patrimuanın hüviyeti, eşyanın bu tasnifine müessirdir. Meselâ, 100 gram dişçi alçısı, bir hukuk profesörünün patrimuanında ancak satılmak suretile faide sağlanabilir. Halbuki aynı alçı, bir dişçinin patrimuanında icabında istihlâk icabında devir olunmak suretile faide temin edebilir. Keza, ilk kullanışta mamelekten çıkan eşyayı ayırd eden unsurlar her zaman o şeyin maddî hüviyeti ile ilgili değildir. Meselâ eve aldığımız bir radyo ilk kullanışta, bir bardak su gibi, mamelekten çıkmaz. Fakat bir radyo ticarethanesinde satışa arzedilmiş iki yüz radyonun her biri, ilk kullanışta, yani tüccar tarafından satıldığında, tüccarın mameleki bakımından istihlâk edilmiş addolunur, zira bu radyolar ilk kullanışta yani devir ile elden çıkarılmak için mamelekde yer almış bulunuyorlardı. Haddizatında ilk kullanışta mamelekten uzaklaşmaması tabii görünen radyo, yer almış olduğu patrimuanın hüviyeti dolayısıyla ilk kullanışta mamelekten ayrılan bir eşya olmakta ve ancak bu suretle malikine yani tüccara bir faide sağlamaktadır. Zira bir insanın aynı cinsten iki yüz radyoya malik olmasının devirden başka suretle faide temin etmesi düşünülemez. Yukarıda işaret ettiğimiz gibi, bazı menkul varlıklar vardır ki, maliklerine fiilen kullanmayı veya devretmeyi tercih etme kolaylığını vermezler ve yer aldıkları mamelekin hüviyeti, onların istihlâk nevini tayine medar olmaz. Bu nevi varlıklar behemehal devrolunmakla, mamelekten çıkarılmakla ancak is-

tihlâk olunurlar ve binnetice faide temin ederler. İşte bu durumda olan varlık paradır. Para, bir mamelekin münhasır çevresi içinde kaldıkça hiç bir faide sağlayamaz. İlk kullanışta istihlâk olunması, mahiyetinin bariz vasfıdır. Para, başkasına devredilmeğe amade bir menkuldür. Faidesi, devrin gerçekleşmesi şartına muallâktır. İktisatçıların tâbirile, bu mübadele vasıtası, mübadele ile ancak kıymet kazanabilecektir. Mamelek dışında kalan varlıklarla münasebet tesis etmek için para vasıtasını kullanmadıkça, paraya hüviyet veren vasıta unsuru mevcut olmayacak ve binnetice para bir varlık olmaktan çıkacaktır. Görülüyor ki para denilen şey, bir anda istihlâk edilmeğe amade olduğu ve buna elverişli bulunduğu nisbette bir kıymet ifade eder. Bu izahat, menkullerin ilk kullanışta istihlâk olunan ve olunmayan şeklinde yapılan tasnifi karşısında, paranın yerini kâfi derecede göstermektedir. Meselenin tamamen aydınlanması için bir mamelekte yer alan ve fakat vasıta olarak kullanılmak için elde bulundurulmayan paraya da temas etmek icab eder. Gerçekten bazı kimselerde para vardır, fakat vasıta olarak mamelekte yer almış değildir. Meselâ para kolleksiyonu yapan bir kimsede mevcut çeşitli paralar gibi. Bunlar artık para değil, kolleksiyonun parçalarıdır ve sahibinin mamelekinde kıymetli eşya olarak yer alırlar. Çünkü bir kolleksiyona konan para, vasıta karakterini kaybeder. Âdeta bu vasıttan feragat eder ve başka mahiyette bir kıymetin unsuru olur. Gerçi kolleksiyona konmuş bir yüz liralık banknot yine paradır ve icabında hakikî rolü olan vasıta olma fonksiyonunu yapabilir. Fakat kolleksiyoncunun mamelekinde aldığı yer ve ona sahibinin iradesile verilen yeni hüviyet, ilk kullanışa amade bir varlık olarak, aslen mevcut karakterini bir müddet için olsun bertaraf eder. Acaba bazı müfrit hasis kimselerin asla sarfetmek niyeti olmaksızın biriktirdikleri paralar, para olma hüviyetini muhafaza ederler mi? Muhakkak olan bir cihet varsa o da hasislerin kolleksiyoncu olmadığıdır. Kolleksiyoncu için paranın tedavülde olması veya olmaması haizi kıymet değildir. Hattâ tedavülden kalkmış paralar onca daha kıymetlidir. Halbuki bir hasis için, vaziyet tamamen berakistir. Hasisin gayesi, kolleksiyon değil, paranın hakikî hüviyetine uygun olarak, kendi mübadele kudretlerini alabildiğine büyümektir. Biriktirdiği şey, tam mânasile para olduğu müddetçe, biriktirmeğe değer. Onu sevmesi, vasıta olma kabiliyetine olan derin aşkındandır. Binaenaleyh paranın hakikî hüviyetini gözönünde bulundurarak para toplıyan kimselerde mevcut paralar, istihlâkleri onlar için en büyük felâket ve hattâ muhal sayılsa dahi, yine para olarak mameleklerinde yer alırlar. Çünkü, bu meblâğlar, çok müşkül de olsa, yine bir defada istihlâk olunmağa amade menkul varlık hüviyeti ile mamelekte yer almışlardır.

Netice olarak diyeceğiz ki, para; ilk kullanışta istihlâk olunan ve yalnız bu suretle iddia ettiği faideyi sağlayan menkul varlıklardandır.

9 — Misli ve gayri misli menkul eşya tefriki ve para. — Medenî Kanun, Borçlar Kanunu ve Ticaret Kanunu gibi başlıca hususî Hukuk kanunlarımız, bir çok maddelerinde misli eşyadan bahsetmektedirler (13 numaralı nota bakınız). Bu nevi varlıkların ilk göze çarpan hususiyeti, kendilerine izafe olunan sıfatın, başka bir varlıkla mukayese edilmeleri halinde tezahür eylemekte olmasıdır. Halbuki maddî, gayri maddî eşya ve kabili istihlâk olan ve olmıyan eşya tarifleri, eşyanın bîzatihi ve müstakilen tetkiki ile vücut bulmaktadır. Bir tabloya bakıyor, maddî eşya dır diyoruz. Bir kutu üzümü görüyor, kabili istihlâk eşyadır diyoruz, fakat bu eşyanın misli olması veya olmaması bakımından bir karar verebilmemiz için mutlaka etrafımızda başka eşya aramamız, mukayese unsuruna baş vurmamız zaruridir ve bulacağımız diğer eşya ile tetkik ettiğimiz eşya arasında adet, ölçü, tartı mikyaslarla muadelet tesisine imkân bulduğumuz takdirde misli eşya karşısında bulunduğumuza karar verebileceğiz. Görülüyor ki eşya, müstakilen tetkik ile değil, diğer eşya ile mukayeseden doğan bir neticenin kendisine izafesile, misli eşya sıfatını iktisab eyleyebilmekte ve aralarındaki münasebetin birbirinin yerini tutabilmeyi de tazammun eylemesi bizi misli eşya mefhumuna ulaştırabilmektedir. Borçlar Kanunumuzun takasa müteallik 118 inci maddesinin birinci fıkrası şöyle demektedir: «İki şahıs karşılıklı bir miktar meblâğı veya *yekdiğerine mümasil başka malları* [18] birbirine borçlu oldukları takdirde her iki deyn muaccel ise iki taraftan her biri deynini alacağı ile takas edebilir» [19]. Bu madde iki şeyin karşılaştırılmas ile mümasilet unsuruna varılacağını gösteren güzel bir misal teşkil etmektedir.

[18] (Yekdiğerine mümasil mallar) dan maksat misli eşyadır. Bakınız: F. Funk - Borçlar Kanunu serhi. I. Umumi hükümler. Terc. H. Veldet - Cemal Hakkı Selek. 1938. s. 187 ve von Tuhr, *Partie générale des obligations* 1934. c. II. s. 586.

[19] İsviçre Borçlar Kanununun 120 inci maddesinde, «...Prestations de même espèce...» denmektedir.

Fransız Medenî Kanununun takasa müteallik 1291 inci maddesi, (birbirine mümasil mallar) yerine daha sarîh ve doğrudan doğruya (misli eşya) tâbirini kullanmaktadır:

Madde 1291; «... La compensation n'a lieu qu'entre deux dettes qui ont également pour objet... une certaine quantité de choses fongibles...»

Alman Medenî kanununun takasa müteallik 387 nci maddesinde İsviçre Borçlar kanununun kullandığı ibarenin aynını görmekteyiz.

Malûm olduğu üzere Medenî Kanunumuz, misli şeylerin terifini yapmamaktadır [20]. Doktrinde, umumiyetle Alman Medenî kanununun 91 inci maddesinin tekrarından ibaret olan tariflere rastlanmaktadır [21] ve sayı, ölçü veya tartı ile miktarları tayin olunan menkul şeyler, misli eşyadandır, denmektedir. Ancak şuna dikkat olunmak gerektir ki sayı, ölçü veya tartı ile miktarın taayyününe elverişli her şey misli eşya olmadığı gibi, her misli eşya da, sayı, ölçü veya tartıya vurulamaz. Bir gazetenin ilân sütununda perakende satışa arzolunan 948 modeli yeni bir Ford otomobili ile aynı gazetede Defterdarlığın satışa çıkarttığını ilân ettiği bir aded kullanılmış 936 modeli Ford otomobilin misli eşya olup olmadıklarını, sayı, ölçü veya tartı kıstaslarıyla tayin eylemek biraz güçtür. Miktarlarını tayin için *sayıyı* kullandığımız pek çok varlıklar misli eşyadan değildir. Meselâ (İstanbulun nakil vasıtaları meyanında 56 otobüs yer almaktadır) dendiğinde mevcut çeşitli evsaftaki arabaların *miktarını sayı ile* tayin etmiş olmamıza rağmen bu otobüsler misli menkul eşya değildirler. Hattâ hepsi aynı marka ve aynı model olsa dahi, işleyme konup bir tek kilometre katettikleri andan itibaren ferdileşirler ve misli eşya olmaktan çıkarlar. Sayı için mevzuubahs edilen, *ölçü ve tartı* hakkında da aynı yolda misaller vermek ve misli eşya mefhumunun mâna ve şümülünü bu kıstasların tam bir şekilde veremediklerini göstermek çok kolaydır. Müelliflerimizin hareket noktası ittihaz ettikleri Alman Medenî kanunu, misli eşya ile, sayı, ölçü ve tartıya gelen eşyayı hakikatte karıştırmaktadır. İsviçre Medenî kanununu hazırlayanların bir çok meselelerde kaynak ve rehber ittihaz eyledikleri Alman Medenî kanununun terifini almamaları da bunun bir delili sayılabilir. Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, misli eşya meselesinin bariz vasfı, iki eşyanın karşılaştırılmasıdır. Mukayese ve muadelet ilk nazara alınacak husustur. Muadeletin nisbeti sonra gelen bir meseledir. Çünkü misli eşya evveleâ,

[20] Mecelle, 145 inci maddede *misli eşya* için şöyle bir tarif yapmaktadır: «Misli çarşı ve pazarda mutedümbih yani bahanın ihtilâfını mucip, bir tefavütsüz misli bulunan şeydir». 146 ncı madde gayri mislinin karşılığı olan kıyemiyi şöyle tarif eylemektedir: «Kıyemî, çarşı ve pazarda misli bulunmayan yahut bulunursa da fiyatca mütefavit olan şeydir». Eski hukukumuzun bu tarifleri üzerinde durmağa mevzuumuz müsait olmadığı gibi eski hukuka olan kuvvumuz da kâfi değildir. Ali Haydar efendinin ve Atif beyin eserleri bu tarifler hakkında dikkate değer izahat vermektedirler. Bakınız: *Hoca Emin efendi zade Ali Haydar*. — Mecelle serhi, 4 cilt. İstanbul, 1330, cilt 1, s. 235 ve bilhassa cilt 3, s. 339.

Atif. — Mecellei ahkâmı adliyyeden Kitabül-büyük. İstanbul 1318, s. 23.

[21] H. Veldet. — Medenî Hukukun umumî esasları. Üçüncü basım 1948, s. 295.

bir bütünün cüzüleridir. Bütüne nazaran miktar bakımından durumları ise, sayı, ölçü veya tartı ile tesbit olunacaktır. Demek herhangi bir eşya karşısında misli olup olmama meselesini incelemeğe başlarken, mevzuu-bahs eşya nevinin bir bütünü mevcut mudur? noktasına dikkatimizi tek-sif eylememiz icap eder. Eğer bu eşya nev'inin tabiatte bir bütünü, küt-lesi mevcutsa, sayı, ölçü ve tartıyı kullanmamız imkânı da hasıl olacaktır.

Misli eşya hakkında varmağa çalıştığımız bu neticeler karşısında paranın durumu nedir? Hiç şüphe yok ki, yüz liralık bir banknot misli bir varlıktır. Çünkü diğer bir yüz liralık banknotla mukayese ettiğimizde her ikisinin de muayyen bir para hacminin cüzü'leri olduğu görülür. Yüz liralık bir borcumuzu bu iki yüz liralıktan herhangi birile ödeyebiliriz. Keza, bir tek yüz liralık vereceğimize 20 adet 2,5 liralık da vermek suretile borcumuzu eda etmiş olacağız. Kâğıt para gibi madenî para da misli varlıklardandır. Bu nevi para dahi madenî para bütünü'nün cüzü'lerindendir. Bir 50 kuruşluk diğer bir 50 kuruşluğun veya 2 adet 25 kuruşluğun karşısında misli eşya durumundadır. Ancak burada, yukarıdaki izahatımızın tabii bir neticesi olarak bir sual karşısında kalabiliriz. Misli eşya, muayyen bir nev'in bütünlüğü içinde bu vasfı aldığına ve kâğıt para ile madenî para bütünlükleri başka neviden olduğuna göre, 500 liralık bir kâğıt para, beş yüz adet madenî liranın aynı mıdır? Bir borç karşısında birini veya diğerini vermekle borcumuzu ödemiş olur muyuz. Yani bu iki çeşit para karşılıklı olarak misli midirler? Yukarıda ısrarla üzerinde durduğumuz mesele eşyanın, kendi nev'inin bütünlüğü içinde misli vasfını kazanabildiğidir. Eğer 500 adet madenî liranın, 500 liralık banknotla mümasaletini kabul edersek ortaya koymak istediğimiz misli eşya kıstasını daha ilk misalde bertaraf etmiş olmaz mıyız? Şunu hemen kaydedelim ki, para denilen varlık, muayyen bir devletin mübadele vasıtaları manzumesidir. Ve bu bakımdan kâğıt para ve madenî parayı ilk bakışta aynı ve bir tek bütünlüğün cüzüleri addetmek mümkündür. Gerçekten, kâğıt para ve madenî paradan herhangi birini borcumuzu ödemek bakımından mümasil kabul ettirmek imkânına malik bulunuyorsak bunların her ikisini bir tek nevi bütünlüğün mümasilleri ve binetice yekdiğerinin misli diyebiliriz. Fakat hakikî ve kanunî vaziyet böyle değildir. Evvelce de işaret etmiş olduğumuz üzere (8 numaralı nota bakınız) madenî paraların kabul haddi, kanunla tahdid edilmiştir. 500 lira borcumuzu, 500 adet bir liralık madenî para ile ödeyemeyiz. 17 şubat 1947 tarihli ve 5015 sayılı kanunun 4 üncü maddesi gereğince, meselâ bu borcumuzun ancak 50 lirasını madenî bir liralıklarla ödeyebiliriz. O halde madenî para, kâğıt paranın yerini tutabildiği nisbet ve ölçüde yani, bir borcun ödenmesini sağladığı miktara kadar misli olmak vasfını mu-

hafaza eder. Kâğıt para, kâğıt paralar içinde, madenî para, madenî paralar içinde her zaman ve her miktarda mislidir. 100 aded on liralık diğer 100 aded on liralığın aynı ve kâğıt para nev'i içinde yekdiğerinin yerini tutmakla mislidir. 50 aded bir kuruşluk diğer 50 aded bir kuruşluğun aynı ve binnetice bunlardan her biri mislidir. Fakat memleketin para bütünlüğü içinde, madenî paranın misli olma kabiliyeti kanunla çevrelidir. Bu çevre içinde ancak misli olma vasfını muhafaza edebilir [22]. Bu had dışında madenî paranın misli olması ihtiyarîdir. Yani alacaklı daha yüksek bir kabul haddine razı olursa, kabul edilen hadde kadar, misli vasfını ihraz eyler.

Misli olan ve olmıyan eşya karşısında paranın durumu bahsinde yaptığımız bu incelemenin sonunda paranın, misli menkul varlıklardan olduğunu kabul etmiş bulunuyoruz. Ve umumî netice olarak ta diyeceğiz ki para, ferd patrimuanında, *maddî, ilk kullanışta istihlâk edilen misli ve menkul bir varlıktır.*

Bu mahiyeti arzeden bir varlık üzerinde mülkiyet hakkının tecellisi ise — Medenî Kanunun 903 üncü maddesi gibi bazı istisnalar hariç — menkul eşya hakkındaki umumî hükümler dairesinde olacaktır.

Hıfzı Timur

[22] Türk Ceza Kanunu, madenî paraların kabul hadlerinin mecburîliğini müeyyidelerlendirmiştir; 532 inci maddeye göre, Türkiyede kanunen tedavül etmekte olan meskûkâtı, mukannen kıymetlerle kabulden imtina eyleyenler otuz liraya kadar hafif para cezasile mahkûm edilirler.